

Groen van Prinsterer. Schriftelijke Nalatenschap (Zesde deel) Briefwisseling, V. 1827-1869; bewerkt door Drs. J. L. van Essen, uitgegeven door het Bureau der Rijkscommissie voor Nederlandse Geschiedenis, verkrijgbaar bij Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1980 (Rijks Geschiedkundige Publicatiën Goote 175); 903 blz. f. 175,—.

In deel 12 van de *Algemene geschiedenis der Nederlanden* (Haarlem 1977, 449) wordt geconstateerd dat Groen van Prinsterer het nog steeds moet doen zonder een goede biografie. De AGN acht P. A. Diepenhorsts *Groen van Prinsterer* 'voortreffelijk gedocumenteerd', maar vindt dat dit boek 'meer van een gereformeerd Te Deum (zo dat al bestaanbaar ware) dan van een serieuze biografie' heeft. Het grapje ten spijt heeft de AGN geen ongelijk. Maar bouwstenen voor een levensbeschrijving zijn en worden wel aangedragen: zie de R.G.P.-publicaties die aan Groen werden gewijd. Het eerste deel verscheen reeds meer dan 55 jaar geleden. Zij brengen ons in aanraking met ruim een halve eeuw Nederlandse geschiedenis in al haar facetten, vanuit (zoals Groen zelf formuleerde) 'de vrije positie waarin mischien grotendeels mijn kracht ligt'. Wij mogen dankbaar zijn dat een lawine archivalia bewaard is, mede door Groen zelf 'om van het vooroordeel van de tijdgenoot in beroep te gaan voor de rechtbank van het nageslacht'. Van de cyclus *Briefwisseling* ligt nu deel V voor ons.

Mevrouw Drs. J. L. van Essen was reeds betrokken bij diverse vorige delen, maar hetgeen nu verschenen is draagt alléén haar naam. Haar geldt wat haar held van zichzelf geschreven heeft (V, 155): 'Een aanmerkelijk deel van mijn leven heb ik aan dezen gunstigen arbeid [sc. de Archives de la Maison d'Orange Nassau], met inspanning van alle krachten, besteed. Het was mijne poging, het was mijn vurige wensch dat de ijver en naauwgezetheid van de verzamelaar zou getuigen van ingenomenheid met de innerlijke gehalte . . .'. Haar komt daarvoor hulde toe. De Inleiding op het boek valt enigszins tegen; maar de accuratesse en speurzin die uitkomen in de aantekeningen zijn verbluffend. Nog een deel wordt ons in het vooruitzicht gesteld, de jaren 1870-1876 omvattend. Moge de historica de voltooiing van dit levenswerk nog op haar naam brengen!

De nieuwe publicatie is een aanvulling op vorige delen en tevens een correctie, met name op de in 1937 door A. Goslinga gepubliceerde briefwisseling met Kuypers. Waardevol zijn de nieuw ontdekte archivalia. Klaagde H. J. Smit in de Inleiding van deel III nog dat hij de brieven van M. D. van Otterloo niet had mogen zien, de lezer heeft ze thans voor zich en kan hun betekenis nagaan voor de geschiedenis van het christelijk onderwijs (men denke slechts aan 1857). Voor de geschiedenis van de emancipatie zijn de brieven van J. W. Gefken uit Suriname van belang. De ontstaansgeschiedenis van de *Archives* wordt op essentiële punten ontsluit in de nu openbaar gemaakte brieven aan de Koning. Ik betreur het slechts dat met geen woord melding gemaakt is van de in *DNK* vermelde briefwisseling tussen de echtparen Groen en Merle d'Aubigné, terwijl toch een microfilm met de complete tekst van de brieven aan de bewerkster ter hand is gesteld. Va-